

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้การรักษา การส่งเสริม และการป้องกันโรคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพประชากรมีอายุยืนมากขึ้น ตามรายงานของกระทรวงสาธารณสุขพบว่าสตรีมีอายุขัยเฉลี่ย (Life expectancy) เพิ่มขึ้นคือระหว่าง พ.ศ.2533 – 2538 สตรีมีอายุขัยเฉลี่ย 68.5 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 71.75 ปี ในระหว่าง พ.ศ.2548-2553 และคาดว่าประมาณ ปี พ.ศ. 2553 ทั่วโลกจะมีประชากรสตรีที่เข้าสู่วัยหมดประจำเดือนที่มีอายุระหว่าง 45- 59 ปี ประมาณ 6.4 ล้านคน จึงสรุปได้ว่าในอนาคตประชากรของโลกจะเพิ่มมากขึ้นและมีอายุขัยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น โดยพบว่าเพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ยมากกว่าชาย (กองอนามัย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข , 2539) เป็นผลให้สตรีมีชีวิตหลังหมดประจำเดือนนานขึ้น ก่อให้เกิดช่วงเวลาที่ต้องมีการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในวัยหมดประจำเดือนนานขึ้นเช่นกัน วัยหมดประจำเดือนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสตรี ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติเกิดขึ้นเนื่องจากการลดลงของฮอร์โมนเอสโตรเจน อันเนื่องมาจากการหยุดทำงานของรังไข่ วินิจฉัยได้เมื่อสตรีผู้นั้นไม่มีประจำเดือนติดต่อกันนาน 12 เดือน (กรรณิการ์ พงษ์สนธิ, อะเคื้อ อุณหเลขกะ,และประพิมพ์ พุทธิรักษ์กุล, 2545)

การหมดประจำเดือนนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกการหมดสมรรถภาพในการสืบพันธุ์ของสตรีแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการลดลงของฮอร์โมนเพศซึ่งมีผลต่อความผันผวนของฮอร์โมนอื่นและการทำงานของระบบอื่นๆ ได้แก่ระบบประสาทอัตโนมัติ อาการในระยะแรกหญิงวัยหมดประจำเดือนมักมีอาการร้อนวูบวาบและเหงื่อออกตอนกลางคืน ความถี่ตลอดจนความรุนแรงไม่เท่ากัน ในสตรีแต่ละคน อาการมักเริ่มที่ใบหน้า ลำคอ และหลัง มีอาการใจสั่น หัวใจเต้นเร็ว (Miriam Stoppard , 1994) อาจพบปัญหาาระบบทางเดินปัสสาวะ ได้แก่ปัสสาวะบ่อย กลั้นปัสสาวะไม่อยู่ มีปัสสาวะเล็ด เกิดการอักเสบติดเชื้อของระบบทางเดินปัสสาวะ ปัญหาของระบบอวัยวะสืบพันธุ์ ได้แก่อาการช่องคลอดแห้งและคัน อาจเจ็บปวดขณะมีเพศสัมพันธ์ (Barbara Kass-Annese,1999) การลดลงของระดับฮอร์โมนเอสโตรเจน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของใยกล้ามเนื้อทั้งองค์ประกอบและความยืดหยุ่น ทำให้ผิวหนังลดความเปล่ง

ปลั่งและเต่งตึง ผิวหนังแห้ง ผมแห้งและร่วงง่าย ปากแห้ง เล็บเปราะบาง(วารสาร จันทรวงศ์, 2541)

นอกจากนี้ผลที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตคือการขาดฮอร์โมนเอสโตรเจนโดยเฉพาะระยะแรกของวัยหมดประจำเดือนทำให้มีการสูญเสียเนื้อกระดูกได้ถึงร้อยละ3-5ต่อปี จนทำให้เกิดโรคกระดูกพรุน (กองอนามัย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข,2539).หรือโรคกระดูกโปรงบาง(osteoporosis) ซึ่งเป็นภาวะที่ความหนาแน่นของเนื้อกระดูกลดลง กล่าวคือมวลเนื้อกระดูกต่อหนึ่งหน่วยปริมาตรลดลงจากระดับปกติและอาจทำให้กระดูกหักเมื่อได้รับแรงกระแทก จากรายงานการศึกษาภาวะกระดูกบางในสตรีวัยหมดประจำเดือนของศิริพร สุวรรณกิติ และคณะ (2541) กลุ่มตัวอย่าง 666 คน อายุ 45- 59 ปี พบอุบัติการณ์ของภาวะกระดูกโปรงบางในกลุ่มสตรีที่ศึกษาร้อยละ78 ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะโภชนาการและภาวะกระดูกโปรงบาง แต่พบความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักและภาวะกระดูกโปรงบาง ($p < .05$) การป้องกันภาวะกระดูกโปรงบางนั้น สามารถกระทำได้ตั้งแต่วัยก่อนหมดประจำเดือน โดยการออกกำลังกายกลางแจ้งบ่อยๆ บริโภคอาหารที่มีปริมาณแคลเซียมสูงเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย

ระบบหัวใจและหลอดเลือด ในวัยหมดประจำเดือนพบว่าการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่มีผลต่อการเพิ่มความเสี่ยงของโรคหลอดเลือดหัวใจ ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงของระดับและองค์ประกอบของไขมันในเลือด โดยที่สตรีก่อนหมดประจำเดือนนั้นจะมีองค์ประกอบของไขมันในเลือดดีกว่าในผู้ชายที่อายุเท่ากัน คือ ระดับ LDL- C และ triglycerides ต่ำกว่า ส่วนระดับ HDL-C สูงกว่า ซึ่งเป็นผลในการลดโอกาสเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจ แต่เมื่อเข้าสู่วัยหมดประจำเดือนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม โดยระดับHDL-C จะลดลงในขณะที่ระดับ Total Cholesterol, LDL-C, และ Triglycerides จะสูงขึ้น และยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงของระดับไขมันนี้มีความสัมพันธ์กับระดับฮอร์โมนเอสโตรเจนที่ลดลงด้วย (กอบจิตต์ ลิมปพยอม , 2543)

การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจพบภาวะซึมเศร้าและกังวลได้บ่อยขึ้น โดยเฉพาะกังวลเกี่ยวกับความชรา การสูญเสียความสวยงามทางร่างกาย กระวนกระวาย ขาดสมาธิในการทำงาน หลงลืม หงุดหงิดง่าย ซึ่งพบได้บ่อยในระยะใกล้หมดประจำเดือนและอาการมักเลวลงในระยะ2-3 ปี ก่อนหมดประจำเดือน เชื่อว่าเป็นผลจากการขาดหรือการเปลี่ยนแปลงในระดับฮอร์โมนเอสโตรเจน (กอบจิตต์ ลิมปพยอม , 2543) จากอาการและอาการแสดงและผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นในระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงของภาวะหมดประจำเดือนดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น การป้องกันและการบรรเทาอาการจึงมีความสำคัญ การบริโภคอาหารที่ดีถูกต้องตามหลักโภชนาการซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมทำให้มีสุขภาพดี แข็งแรง อายุยืน ช่วยชะลอความเสื่อมตามวัย ป้องกันไม่ให้เกิดภาวะขาดสารอาหารหรือ

ภาวะโภชนาการเกิน ตลอดจนช่วยบรรเทาอาการหมดประจำเดือนและภาวะโรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากการหมดประจำเดือน ฉะนั้นสตรีวัยหมดประจำเดือนจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงการปฏิบัติ การดูแลตนเองด้านโภชนาการและการปฏิบัติกิจกรรมการดำเนินชีวิตที่ดี จะช่วยทำให้สามารถปรับตัวให้ เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพได้เป็นอย่างดี ทำให้สตรีสามารถผ่านช่วงวัยหมดประจำเดือนได้อย่างมีความสุข และดำรงไว้ซึ่งสุขภาพและความ เป็นอยู่ที่ดี

ผู้ศึกษาซึ่งเป็นพยาบาลวิชาชีพและอาศัยอยู่ในหมู่ 4 บ้านป่าไผ่ ตำบลป่าหม้อด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีผู้มาขอรับคำปรึกษาทางด้านสุขภาพบ่อยๆเกี่ยวกับปัญหาภาวะหมดประจำเดือน เช่น อาการร้อนวูบวาบ การมีค่าความดันโลหิตและไขมันในเลือดที่สูง และมีน้ำหนักเกินเกณฑ์ มาตรฐาน เป็นต้น ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติ การดูแลตนเองด้านโภชนาการและการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลสุขภาพของสตรีวัยหมดประจำเดือน เพื่อเป็น ข้อมูลในการส่งเสริมให้ความรู้แก่สตรีวัยหมดประจำเดือน ป้องกันและลดระดับความรุนแรงการเกิด ปัญหาสุขภาพ และเสนอแนวทางแก่บุคลากรและหน่วยงานทางด้านสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องในการ วางแผนการให้คำแนะนำแก่สตรีวัยหมดประจำเดือน เพื่อให้มีการปฏิบัติตัวในการดูแลร่างกาย จิตใจ และปรับตัวได้อย่างเหมาะสมต่อไป

คำถามการศึกษา

1. การปฏิบัติดูแลตนเองด้านโภชนาการของสตรีวัยหมดประจำเดือนเป็นอย่างไร
2. การปฏิบัติดูแลตนเองด้านสุขภาพของสตรีวัยหมดประจำเดือนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติดูแลตนเองด้านโภชนาการของสตรีวัยหมดประจำเดือน
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติดูแลตนเองด้านสุขภาพของสตรีวัยหมดประจำเดือน

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษารั้งนี้ เป็นสตรีวัยหมดประจำเดือนที่มีอายุระหว่าง 45 – 55 ปี ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านบ้านป่าไผ่ หมู่ 4 อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติการดูแลตนเอง ด้านการรับประทานอาหาร และการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลตนเองด้านสุขภาพ ได้แก่ การรับประทานอาหารที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัย บริโภคนิสัย การสังเกตอาการเปลี่ยนแปลงของการหมดประจำเดือน การออกกำลังกาย การพักผ่อนนอนหลับ การผ่อนคลายความเครียด และการตรวจสุขภาพประจำปี

นิยามศัพท์เฉพาะ

การปฏิบัติการดูแลตนเองด้านโภชนาการ หมายถึง การกระทำในการรับประทานอาหารที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัย บริโภคนิสัย ตลอดจนการเลือกรับประทานอาหาร

การปฏิบัติการดูแลตนเองด้านสุขภาพ หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการดูแลตนเอง ได้แก่ อาการเปลี่ยนแปลงของการหมดประจำเดือน กิจกรรมการออกกำลังกาย การพักผ่อนนอนหลับ การผ่อนคลายความเครียด และการตรวจสุขภาพประจำปี

สตรีวัยหมดประจำเดือน หมายถึง หญิงที่มีอายุระหว่าง 45- 55 ปี มีการเปลี่ยนแปลงของปริมาณและระยะเวลาของการมีประจำเดือน คือ ปริมาณประจำเดือนลดลงหรือมากขึ้น ประจำเดือนมาไม่สม่ำเสมอมาเร็วหรือช้ากว่าปกติ หรือขาดหายไปในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการดูแลตนเองด้าน โภชนาการและสุขภาพของสตรีวัยหมดประจำเดือน
2. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับบุคลากรทางด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องในการวางแผนการดำเนินงาน การส่งเสริมความรู้ตลอดจนการให้คำแนะนำในการปฏิบัติในการดูแลตนเองด้าน โภชนาการและสุขภาพของสตรีวัยหมดประจำเดือน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved